

66 | 1 (2026)

PRISPEVKI

ZA NOVEJŠO ZGODOVINO

1

INŠTITUT ZA NOVEJŠO ZGODOVINO

INŠTITUT ZA NOVEJŠO ZGODOVINO

PRISPEVKI
ZA NOVEJŠO
ZGODOVINO

Prispevki za novejšo zgodovino
Contributions to the Contemporary History
Contributions a l'histoire contemporaine
Beiträge zur Zeitgeschichte

UDC/UDK 94(497.4) "18/19 "
ISSN 0353-0329 (tiskana izdaja)
2463-7807 (spletna izdaja); <https://ojs.inz.si/pnz>
DOI <https://doi.org/10.51663/pnz.66.1>

Uredniški odbor/Editorial board: dr. Jure Gašparič (glavni urednik/editor-in-chief),
dr. Mojca Šorn (namestnica glavnega urednika), dr. Andrej Pančur, dr. Marko Zajc,
dr. Filip Čuček, dr. Marta Rendla, dr. Jurij Hadalin, dr. Agustin Cosovschi, dr. Ivan Sablin,
dr. Martin Moll, dr. Adéla Gjuričová, dr. Andreas Schulz, dr. Sabine Rutar, dr. Neja Blaj
Hribar, Mihael Ojsteršek

Lektura/Reading: dr. Andreja Jezernik (slov.), Studio S.U.R (ang.)

Prevodi/Translations: Studio S.U.R

Izdajatelj/Published by: Inštitut za novejšo zgodovino/Institute of Contemporary History,
Privoz 11, SI-1000 Ljubljana, tel. (386) 01 200 31 20, fax (386) 01 200 31 60,
e-mail: jure.gasparic@inz.si

Sofinancer/Financially supported by: Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko
dejavnost Republike Slovenije/ Slovenian Research and Innovation Agency

Računalniški prelom/Typesetting: Studio Aleja d.o.o.

Tisk/Printed by: Medium d.o.o.

Cena/Price: 15,00 EUR

Zamenjave/Exchange: Inštitut za novejšo zgodovino/Institute of Contemporary History,
Privoz 11, SI-1000 Ljubljana

Prispevki za novejšo zgodovino so indeksirani v/are indexed in: Scopus, ERIH Plus, Historical
Abstract, ABC-CLIO, PubMed, CEEOL, Ulrich's Periodicals Directory, EBSCOhost

Številka vpisa v razvid medijev: 720

Za znanstveno korektnost člankov odgovarjajo avtorji/ The publisher assumes no
responsibility for statements made by authors

Fotografija na naslovnici:

Telovadišče Ljubljanskega Sokola III za Bežigradom, prva polovica tridesetih let

Vir: FŠ 1328, avtor neznan, hrani Muzej športa

Vsebina

Razprave – Articles

- Nataša Henig Mišičič**, Rural Financial Networks: A Comparative Study of the Province of Carniola, Lower Styria, and Bács-Bodrog County before 1918 / Ruralna finančna omrežja: primerjalna študija dežele Kranjske, Spodnje Štajerske in Bačko-Bodroške županije pred letom 1918 10
- Ivan Smiljanić**, National Pride and Economic Prejudice: Some Effects of Economic Nationalism in Slovenian Rural Areas in Austria-Hungary / Narodna prevzetnost in gospodarska pristranost: nekaj učinkov ekonomskega nacionalizma v slovenskem ruralnem okolju pod Avstro-Ogrsko..... 30
- Petra Kavrečič Božeglav**, Women's Branches of the Sts Cyril and Methodius Society as Agents of Social and Economic Development in Border Regions: An Introduction / Ženske podružnice družbe sv. Cirila in Metoda kot akterke socialnega in gospodarskega razvoja v obmejnem prostoru: uvodna razprava 53
- Uroš Šešum, Miroslav Radivojević**, Economic Measures in the Activities of the Serbian Chetnik Organisation in the Kosovo and Bitola Vilayets, 1904–1908: A Case Study / Ekonomski ukrepi v delovanju Srbske četniške organizacije v kosovskem in bitolskem vilajetu 1904–1908: študija primera 72
- Vito Saracino**, The Criticism of Liberalism in *La Civiltà Cattolica*, 1860–1880: Reflection and Perspectives / Kritika liberalizma v reviji *La Civiltà Cattolica*, 1860–1880: razmišljanja in pogledi..... 96
- Marija Mojca Peternel**, Turistično društvo prijateljev prirode (*Touristenverein 'Die Naturfreunde'*) na Slovenskem / The "Friends of Nature" Tourist Society (*Touristenverein "Die Naturfreunde"*) in the Slovenian Territory 120
- Aleksej Kalc, Martina Bofulin**, Krošnjarjenje v avstrijskih deželah: primer kitajskih krošnjarjev na začetku 20. stoletja / Peddling in the Austrian Crown Lands: The Case of Chinese Peddlers at the Beginning of the 20th Century 139
- Tomaž Pavlin**, Začetki odbojke in vloga Sokola v razvoju odbojke na Slovenskem / The Origins of Volleyball and the Role of the Sokol Gymnastic Society in Its Development in Slovenia 158

Tereza Prešeren , Tiskani mediji in navodila za kuhanje: primer obdobja med svetovnjima vojnama na Slovenskem / Printed Media and Cooking Instructions: The Case of the Interwar Period in Slovenia.....	180
Mojca Šorn , Otroške in mladinske kolonije na Slovenskem v prvih letih po drugi svetovni vojni / Children's and Youth Holiday Camps in Slovenia in the Early Years Following World War II.....	202
Lev Centrih , Remigracije in dozorevanje krize socializma v Sloveniji na prehodu iz sedemdesetih v osemdeseta leta: primer vračanja pomurskih delavcev / Remigration and the Maturing Crisis of Socialism in Slovenia from the 1970s to the 1980s: The Case of Returning Workers from Pomurje.....	218
Mateja Jeraj , Razmišljanje ob knjigi <i>Samomor med simptomom in metaforo</i> / Reflections on the Book <i>Samomor med simptomom in metaforo</i>	241

Jubileji – Jubilees

Dr. Anka Vidovič Miklavčič – devetdesetletnica (Jurij Perovšek).....	263
Peter Vodopivec – osemdesetletnik (Žarko Lazarević).....	265

Ocene in poročila – Reviews and Reports

Nataša Henig Mišičič, Carniolan Saving Bank: Shaping Financial Landscape in Slovenian Territory (Aleksander Lorenčič).....	267
--	-----

Tomaž Pavlin*

Začetki odbojke in vloga Sokola v razvoju odbojke na Slovenskem

IZVLEČEK

Odbojka je moderna športna igra in panoga, ki je bila domišljena in uvedena v telesno prakso konec 19. stoletja najprej v ZDA, nato se je širila po svetu in v dvajsetih letih 20. stoletja dosegla tudi slovenski in širši jugoslovanski prostor. Športna literatura in tudi stroka je začetke prakticiranja nove igre povezala s tečajem Rdečega križa v letu 1924, medtem ko je v strokovnem in organizacijskem razvoju imela pomembno vlogo sokolska organizacija, kar pa je slabše raziskano. Članek se zato posveča prvemu razvojnemu obdobju odbojke v okviru sokolske organizacije in sokolske telesne vzgoje, ki je bilo tudi izhodišče za športni razvoj po drugi svetovni vojni in prehod iz gimnastične v športno panogo. Glede na pomanjkanje primarnih virov je bila raziskovalna osnova sokolska periodika oziroma njihovo osrednje glasilo Sokolski glasnik.

Ključne besede: odbojka, telesna vzgoja, sokolstvo, Jugoslovanska sokolska zveza, Sokol Kraljevine Jugoslavije

ABSTRACT

THE ORIGINS OF VOLLEYBALL AND THE ROLE OF THE SOKOL GYMNASIAC SOCIETY IN ITS DEVELOPMENT IN SLOVENIA

Volleyball is a modern sport, invented and introduced at the end of the 19th century, initially in the USA and then worldwide. During the 1920s, it also reached Slovenia and the wider Yugoslav territory. Sports literature and science link the introduction of the new sport to a Red Cross course in 1924, while the Sokol organisation played a significant role in

* Dr., izr. prof., UL, Fakulteta za šport, Gortanova 22, SI-1000 Ljubljana, tomaz.pavlin@fsp.uni-lj.si; ORCID: 0009-0005-6823-3120

its professional and organisational development. However, this has not yet been thoroughly researched. Therefore, this article focuses on the initial development of volleyball within the Sokol gymnastic society and in the context of this organisation's physical education, which served as the starting point for the sport's development after World War II and its transition from a gymnastics discipline to a sports discipline. Due to the lack of primary sources, the research relied on this organisation's periodicals, specifically its main newsletter, Sokolski glasnik.

Keywords: volleyball, physical education, Sokol movement, Yugoslav Sokol Union, Sokol of the Kingdom of Yugoslavia

Rojstvo odbojke

Odbojka je bila zasnovana v istem organizacijsko-strokovnem okolju kot košarka, lahko bi se reklo, da je njena sestrična, to pa je okolje YMCA (*Young Men's Christian Association* – Krščansko združenje mladih moških). Prvo društvo YMCA je bilo organizirano leta 1844 v Londonu. Pobudnik in organizator je bil mlad britanski delavec v tekstilni proizvodnji George Williams, ki je želel mladim kolegom, ki so prihajali na delo s podeželja, zagotoviti primerno nastanitev, kjer bi lahko obenem ohranjali ali izboljšali svoje duhovno stanje s počitkom in prebiranjem Biblije ter poiskali primerno trajnejšo nastanitev v mestu. Ideja in novi klubi so se hitro širili v britanskem okolju in tudi prek oceana na severnoameriško celino. V ZDA je bilo prvo društvo organizirano leta 1851. Z razmahom društev in članstva so za strokovno delo in društveni strokovni kader uvedli strokovno izobraževanje in svoje šole.¹ Ena takšnih je bila v ZDA Šola za krščanske delavce v Springfieldu v zvezni državi Massachusetts (organizirana leta 1885), ki je pozneje prerasla v »college«.² V izobraževalnih programih je imela skladno s paradigmo »mišičastega krščanstva« (angl. *muscular christianity*) močno vlogo tudi telesna vzgoja. Ideja in gibanje »mišičastega krščanstva« sta se oblikovala sredi 19. stoletja v Veliki Britaniji in ZDA ter se navezovala na idejo moralne in fizične krepčnosti. Gibanje je skušalo uskladiti tradicionalne krščanske vrednote s spreminjajočim se družbenim in kulturnim dogajanjem v zahodni (zlasti angleško-ameriški) industrijski družbi. Poudarek je bil na disciplini, moči in moralnosti, v praksi pa v okviru telesne vzgoje na gimnastiki in športu, kar se denimo še danes odraža v specifični vlogi športa v ameriškem univerzitetnem okolju.

V springfieldski šoli je bila jeseni 1891 »izumljena« košarka, njen »oče« je bil tamkajšnji učitelj telesne vzgoje James Naismith. Druga igra, ki izhaja iz okolja YMCA v Massachusettsu in je prav tako zaznamovala moderno športno gibanje, pa je odbojka. Njen inovator je W. G. Morgan, ki je zaključil študij v Springfieldu in v letu 1895

1 *The World Book Encyclopedia*, Vol. 21 (Chicago: World Book Inc., 1996), 575.

2 *Springfield College History* | Springfield College, <https://springfield.edu/about/history>, pridobljeno 21. 8. 2025.

prevzel položaj vodje telesne vzgoje v društvu YMCA Holyoke v Massachusettsu. Njegova nastavitvev je bila dobro sprejeta, tudi s pričakovanji po pestri in primerni strokovni vadbi. Hitro je spoznal, da bi za zimsko vadbo v telovadnici potreboval privlačno rivalsko igro, ki ne bi bila pretirano tekmovalna. Kot springfieldski diplomant je poznal košarko, ki pa je bila primernejša za mlajše članstvo, ne pa tudi za starejše člane, po večini neatletske poslovneže srednjih let z nekoliko preveliko telesno težo, ki na splošno ne bi zmogli fizičnih naporov, ki jih je zahtevalo igranje košarke.

Sprva je pomislil na uvedbo tenisa, a bi to pomenilo loparje, žogice in mrežo, zato je idejo opustil. Vendar se mu je mreža zdela uporabna, le da jo je dvignil na približno dva metra višine, »dobro nad glavo povprečnega moža«. Iz starejše »igre z žogo« (angl. *handball*)³ je prevzel igro z rokami, za igranje pa je bila oblikovana nova žoga.⁴ Morgan je predstavil igro in idejo igre kolegoma iz društva Franku Woodsu in Johnu Lynchu in skupaj so sestavili koncept igre in prva pravila. Igro je poimenoval »min-tonette«. Spomladi 1896 je bil povabljen, da jo predstavi na konferenci vodij oddelkov telesne vzgoje YMCA v Springfieldu. Po predstavitvi je učitelj springfieldske šole Alfred Halstead predlagal, da se igra preimenuje v »volley ball«, kar bi bolj ustrezalo njeni »naravi«. Morgan je predlog sprejel, pa tudi konferenca ga je podprla.

Igro je z novim imenom »volley ball«⁵ predstavil v članku v julijski številki revije *Physical Education*, ki je izhajala v Springfieldu. Med drugim je poudaril, da je primerna predvsem za telovadnice ali druge vadbene centre, igrati pa jo je mogoče tudi na prostem. Pri igri lahko sodeluje poljubno število igralcev, ki morajo žogo z odbijanjem čez mrežo zadržati v zraku, s čimer združuje prvine starejše »igre z žogo« in tenisa. V nadaljevanju članka so bili opisani pravila, oprema in igrišče, uredništvo pa je v kratkem predgovoru poudarilo, da je bila igra uradno predstavljena na konferenci vodij oddelkov telesne vzgoje in da naj bi po splošnem mnenju zapolnila prostor, ki ga ni še nobena druga igra, saj jo lahko igrajo tisti, ki si ne želijo tako robustne igre, kakršna je košarka, a so vseeno deležni podobne stopnje aktivnosti.⁶

3 V originalnem besedilu je uporabljen izraz »hand ball«, česar pa ne smemo enačiti z aktualno športno igro in panogo rokomet (angl. *handball*), ki je srednjeevropska inovacija s konca 19. stoletja. Čehi so skoraj enako igro poimenovali hazena, ta se je denimo pred drugo vojno igrala tudi na Slovenskem, vendar le med ženskim članstvom športnih klubov. Starejša, po izvoru srednjeveška igra odbijanja žoge z roko je bil *paume* (izvor v Franciji, v italijanskih deželah *giocco di palla*, v nemških *ballspiele*), ki je bil osnova za razvoj real tenisa, pelote in pozneje v 19. stoletju lawn tenisa ali današnjega tenisa.

4 Žoga naj bi merila ne manj kot 25 in ne več kot 27 inčev (inč = 2,54 cm) ter tehtala ne manj kot 9 unč in ne več kot 12 (unča = 28,35 gr.) Sprva so poizkusili z gumijastim mehurjem košarkarske žoge, a je bil prelahak in prepočasen, nato s košarkarsko žogo, a je bila prevelika in pretežka. Ostali so pri gumijastem mehurju, prekritim z usnjem ali platnom. V drugi polovici devetdesetih let 19. st. se je Morgan obrnil na firmo športne opreme A. G. Spalding & Bros., ki je na prehodu stoletja naredila za novo igro primerno usnjeno žogo z dušo.

5 Današnje ime je bilo enobesedno poenoteno leta 1952 na enem od zasedanj mednarodne odbojcarske zveze.

6 W. G. Morgan, »Volley Ball,« *Physical Education* 5 (1896): 50–51, <https://cdm16122.contentdm.oclc.org/digital/collection/p15370coll3/id/2911/rec/102>, pridobljeno 10. 7. 2025.

Slika 1: »Odbojkarji« v društvu YMCA Holyoke, prvi z leve stoji W. G. Morgan

Vir: History – FIVB, <https://www.fivb.com/volleyball/the-game/history/>, pridobljeno 10. 7. 2025.

»Volley ball« oziroma odbojka, če uporabimo aktualni slovenski izraz, se je po svojem nastanku in uvrstitvi v telesnovzgojni program YMCA hitro širila znotraj njegove organizacijske mreže, pozneje pa tudi v šolstvo in univerzitetno športno življenje, civilno družbo ter ameriško vojsko prek telesnovzgojnih inštruktorjev YMCA. Podobno se je razširila v organizaciji *Young Woman Christian Association* (YWCA).⁷ Širila se je tako rekreativno kot tekmovalno v amaterskih okvirih s tekmovanji po zaokroženih območjih ter preraščala v športno »samozadostno« dejavnost. Nosilec prvih tekmovanj je bil YMCA oziroma njegova društva.

V Evropi je bila odbojarska prelomnica prva svetovna vojna. Z vključitvijo ZDA v vojno so ameriški vojaki in drugo vojaško osebje zanesli odbojko na staro celino. Tako je na primer na tleh nekdanje Jugoslavije zabeleženo igranje odbojke v makedonski Gevgeliji, kjer je bila po zavezniškem preboju na solunski fronti nastanjena ameriška vojaška zdravniška misija.⁸ Nekateri inštruktorji YMCA in YWCA so po vojni ostali v Evropi ter prispevali k širitvi in igranju po ameriških pravilih. Po letu 1917 so odbojko že igrali v Franciji in Italiji, po vojni se je igra širila po celini, tudi v Rusijo oziroma po revoluciji Sovjetsko zvezo in Afriko, sprva v severno. Leta 1931 je bil v Franciji prvi mednarodni turnir, v posameznih državah pa so bila v tridesetih letih prejšnjega stoletja organizirana prva nacionalna prvenstva.

Prvi poskusi mednarodnega povezovanja so se pojavili na začetku tridesetih let.

7 YWCA je nastala iz dveh ženskih skupin, prve z Emmo Robarts, ki je v Londonu leta 1855 ustanovila društvo za pomoč zdravniškim sestram pri iskanju nastanitve po vrnitvi s krimskega bojišča, druga skupina pa je približno istočasno organizirala molitvene skupine; gibanji sta se leta 1877 združili v YWCA. V ZDA sta bili prvi podobni društvi ustanovljeni leta 1858 v New Yorku in zatem 1866 v Bostonu, kjer pa je bil namen pomoči pri nastanitvi samskih delavk v industrijskih središčih (*The World Book Encyclopedia*, 575).

8 »Odbojka,« *Enciklopedija fizičke kulture* (Zagreb: Jugoslovenski leksikografski zavod, 1975), 663–64.

Med olimpijskimi igrami v Berlinu 1936 je bila v okviru Mednarodne rokometne zveze organizirana »odbojarska komisija«. Ustanovne seje so se udeležili tudi jugoslovanski predstavniki, nedvomno sokoli, saj je bila sokolska organizacija nosilec strokovnega razvoja odbojke in članica Jugoslovanskega olimpijskega odbora. Vzporedno je tekla pobuda za organiziranje samostojne mednarodne odbojarske zveze, a jo je prekinila druga svetovna vojna. Po vojni in oživitvi mednarodnih odbojarskih stikov je bila aprila 1947 v Parizu ustanovljena Mednarodna odbojarska zveza (FIVB) – ob ponovnem prisostvovanju jugoslovanskih predstavnikov.⁹

Začetki odbojke na Slovenskem: »mladinske igre« in sokoli

Geneza odbojke na Slovenskem vodi v čas med obema svetovnima vojnama, ko so Slovenci po prevratu soustanovili jugoslovansko državo. S tem aktom se je reorganiziralo tudi telovadno¹⁰ in športno življenje. V jugoslovanskem organiziranju so bili prvi sokoli, ki so se že sredi leta 1919 združili v enotno sokolsko zvezo (leta 1920 preimenovano v Jugoslovansko sokolsko zvezo – JSZ) s sedežem v Ljubljani, za njimi pa podobno športniki in nato tudi katoliški orli. Sokoli so po vojni vstopili tudi v šolski prostor in vplivali na vsebine predmeta »telesna vzgoja«. V okviru sokolske telovadbe je bil sklop »igre«¹¹ in češkoslovaški sokoli so v ta sklop odbojko že vključili ter ga širili še s košarko in hazeno.

V jugoslovanski državi je bila odbojka v letih 1921 in 1923 (teoretično) predstavljena v učbeniku *Gimnastičke igre za šole, društva i vojsku srbskega sokola* in učitelja Antonija Brazdila. Prvič jo je poimenoval »leteča lopta«, v drugem ponatisu pa je povzel originalno ime »volley ball«. Podobno je bila odbojka – ali pa oblika odbojke – opisana v priročniku Franja Bučarja *Igre za društva i šole*, izdanem v Zagrebu v letu 1925, igro pa je Bučar naslovil »odbijanje lopte preko mreže«.¹²

Eden od pomembnih korakov v praktičnem spoznavanju in prakticiranju ter organiziranju odbojke, ki ga odbojarska in športna literatura šteje kot ključnega in na osnovi katerega je bila v letu 2024 obeležena stoletnica odbojke na Slovenskem, naj bi bil tečaj »mladinskih iger« Rdečega križa leta 1924. Jugoslovanski Rdeči križ s sedežem v Beogradu, ki se je notranje delil na oblastne odbore – slovensko ozemlje

9 *European volleyball history, Book I*, 83–84, 162–68, pridobljeno 10. 7. 2025, <https://inside.cev.eu/media/t4znh4gw/cev-european-volleyball-history-book-i.pdf>. »Odbojka,« 664. Alan Trevithick, »Volleyball,« v: Levinson David in Christensen Karen, ur., *Encyclopedia of World sports: from ancient times to present* (Santa Barbara: ABC-CLIO, 1996), 1142. *History – FIVB*, <https://www.fivb.com/volleyball/the-game/history/>, pridobljeno 10. 7. 2025. *The REAL History of Volleyball – International Volleyball Hall of Fame – Holyoke, Massachusetts USA*, <https://www.volleyhall.org/history-of-volleyball>, pridobljeno 10. 7. 2025.

10 Osrednja dejavnost sokolov je bila strokovno široko zasnovana gimnastika, ki so jo slovenski sokoli slovenili v telovadba (hrvaški v tjelovežba, srbski v telovežba), izraz pa so prevzeli tudi katoliški orli.

11 Sokolski telovadni sestav ali sistem vaj je zajemal štiri osnovne skupine/sklope vaj: proste vaje vključno z redovnimi, vaje na orodju in z orodjem, skupinske vaje in igre (telovadne igre npr. med dvema ognjema, ljudske ali tradicionalne in lahko tudi športne igre), borilne vaje.

12 »Odbojka,« 664.

je pokrival odbor v Ljubljani –, se je tega leta včlanil v mednarodno Ligo društev Rdečega križa. Med mirnodobne naloge Rdečega križa so spadali delovanje »za izboljšanje ljudskega zdravja s poukom o higieni« ter pospeševanje in snovanje organizacij podmladka Rdečega križa s širokim delovanjem,¹³ kamor je kot sredstvo higiene lahko bila uvrščena tudi telesna vzgoja, temelječa na gimnastici/telovadbi in športu. Podmladek Rdečega križa je v letu 1924 prevzel iniciativo za »tečaj za igre«, ki bi ga vodil Američan William Wieland. Ljubljanski oblastni odbor podmladka Rdečega križa je sredi maja 1924 obvestil JSZ, da »pride glasom obvestila centralnega odbora v Beogradu g. Willand iz Amerike ter hoče prirediti tečaj za igre v Ljubljani«. Temu primerno so bili k skupni seji 28. maja vabljeni »zastopniki vseh sportnih in telovadnih organizacij in zastopniki šolstva«.

JSZ je na 12. redni seji »starešinstva« (vodstva zveze) 26. maja 1924 imenoval zastopnika za sejo in poudaril, naj na seji pojasni, da »[s]okolstvo igre pri svojem naraščanju že goji, ter naj priporoča, naj javne oblasti podpirajo stremljenje [s]okolstva« – »igre« so resda bile v telovadnem sestavu, vendar pa, vsaj v sokolstvu na Slovenskem, o odbojki še ni bilo »sluha«, vsaj ne v zapisih v *Sokolskem glasniku*, glasilu JSZ, ali pa v ohranjenem arhivu društva Ljubljanski Sokol.¹⁴ V Beogradu je bil na podobnem sestanku kot predstavnik Sokola prisoten beograjski sokolski odbornik in »prednjak« Miroslav Vojinović, imenovan pa je bil tudi za člana centrale podmladka Rdečega križa.¹⁵ Ali sta bila podobna predstavitev in sestanek še v kakšnem drugem mestu, na primer v Zagrebu, v *Sokolskem glasniku* ni omenjeno.

V Ljubljani je po skupni seji oblastni odbor podmladka Rdečega križa na začetku junija 1924 zaprosil društvo Ljubljanski Sokol, »da bi smeli uporabljati od 18. do 30. junija t. l. letno telovadišče v svrhu tečaja za mladinske igre, katerega bi vodil g. Wieland,¹⁶ poslan od Lige društev Rdečega križa v Parizu. Tečaja se bodo udeleževali člani Podmladka na ljubljanskih srednjih šolah in telovadni učitelji.«¹⁷ Ljubljanski Sokol je prošnjo odobril in sledil je tečaj, o katerem kaj več žal ni dokumentiranega, vprašanje pa je, ali je Wieland morda predstavil tudi košarko. Da je tečaj zares potekal, priča zahvalni dopis Izvršnega oblastnega odbora podmladka Rdečega križa Ljubljanskemu Sokolu, datiran s 30. junijem 1924: »Slavnemu društvu izrekamo svojo toplo zahvalo, da nam je dalo v uporabo za dopoldanske ure polovico svojega telovadišča od 18.[-]30. junija t. l. v svrhu tečaja mladinskih iger.«¹⁸

Tečaj naj bi posredno odprl pot odbojki, ta pa se je v naslednjih letih kmalu začela širiti med mladimi obeh spolov kot rekreativna igra na prostem, na kopališčih,

13 *Rdeči križ, čemu je, kako deluje: ob prvi desetletnici ljubljanskega oblastnega odbora Rdečega križa* (Ljubljana: Rdeči križ, 1930), 11.

14 Ljubljanski Sokol je bil najstarejše in osrednje društvo sokolstva na Slovenskem, naslednik Južnega Sokola, ustanovljenega leta 1863 (danes Športno društvo Narodni dom), arhiv pa hrani Arhiv Republike Slovenije.

15 *Sokolski glasnik*, 15. 6. 1924, 138.

16 V dopisu podmladka Rdečega križa je vodja tečaja Wieland, medtem ko so Sokoli v objavi v *Sokolskem glasniku* zapisali Willand. – »Odbojka,« 664, navaja W. Vaillanda iz Kalifornije, Drago Stepišnik (*Zgodovina telesne kulture na Slovenskem* (Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1968), 334) pa Vaillanda in da je bil Francoz.

17 SI AS 641, šk. 23, a. e. 2675

18 *Ibidem*. Ljubljanski Sokol ga je prejel 3. 7. 1924, zahvalo pa je podpisal predsednik izvršnega odbora Poljanec.

organizacijsko poleg sokolov tudi med skavti in gozdovniki,¹⁹ verjetno pa kje tudi med športniki, čeprav organiziranja sekcij odbojke v športnih klubih v prvem obdobju razvoja te igre še ni zaznati. Pri strokovnem razvoju je pomembna sokolska plat. Koliko je tečaj Rdečega križa prispeval k sokolskim odbojgarskim začetkom, ostaja odprto vprašanje. Drago Stepišnik je v *Zgodovini telesne kulture na Slovenskem* poudaril, da tečaj Rdečega križa ni imel posebnega uspeha, pač pa so imeli večjo težo zgledi češkoslovaških sokolov, saj se je tam igra že razmahnila, prireditev pa so se udeleževali tudi jugoslovanski sokoli.²⁰ Na drugi strani je v svojem spominskem zapisu mariborski sokolski strokovni delavec Ciril Hočevar poudaril, da je bil leta 1925 na sokolskem strokovnem tečaju v Pragi načelnik mariborskih sokolov Franjo Mačus, njegov sokolski kolega, ki je »iz Prage prinesel odbojko« in so se »telovadci [...] za igro navdušili, ker je bilo nekaj novega, pa je šla košarka v sokolskih društvih v pozabo«.²¹

Sokolska odločitev o uvrstitvi odbojke v sokolsko vadbo je bila ključna za dolgoročni panožni in strokovni razvoj odbojke. To je obenem namreč pomenilo tudi uvrstitev odbojke v usposabljanje sokolskih »prednjakov« in »prednjakinj«²² ter v šolsko telesno vzgojo. V okviru prednjaških tečajev jugoslovanskega sokolstva je bila odbojka v sklopu »iger« vključena že v zvezni²³ tečaj v Ljubljani septembra in oktobra 1926. Poleti leta 1926 so se lahko številni jugoslovanski sokoli, in v tem okviru tudi slovenski, srečali z javnimi tekmami odbojke v okviru vsesokolskega zleta Češkoslovaške sokolske zveze (ČSZ) v Pragi, ki se ga je udeležilo številno zastopstvo JSZ. V okviru načrtovanja zleta so češkoslovaški sokoli že leto pred tem seznanili jugoslovanske s programom zleta, ki je vključeval tekme v »odbijeni«, in priložili pravila igre,²⁴ a se domneva, da se ti turnirja glede na prve skromne odbojgarske korake še niso bili sposobni ali pa se niso želeli udeležiti.

Za novo igro so se v domači sokolski stroki, kakor je razvidno iz zapisov v *Sokolskem glasniku*, v drugi polovici dvajsetih let uporabljala različna poimenovanja: *odbijena* – povzeto po Čehih, *izpodbijanje*, *podbijanje*, *izpodbivka*, *odbivka*, *odbijanje* in tudi že *odbojka*, ki je konec dvajsetih let oziroma na začetku tridesetih dokončno prevladala. Leta 1931 je Franjo Mačus spisal priročnik z naslovom *Odbojka* v slovenskem in srbohrvaškem jeziku, izdala ga je sokolska založba Jugoslovanska sokolska matica. Izven sokolov pa so se našli zagovorniki originalnega imena. Športni ljubitelj Ivo Zor je bil

19 Jernej Stele v zapisu *Zgodovina igranja odbojke v Kamniku do leta 1966* poudari, da se je v Kamniku začela igrati okrog leta 1927 med »gozdovniki« (organizaciji podobni skavtom). Naučili so se je od mariborskih gozdovnikov, ki so poleti taborili v Kamniški Bistrici. Prevzeli so jo tudi skavti. Za Ljubljano v podobnem poljudnem zapisu, glej opombo 51, navaja, da so jo poleg sokolov igrali in vključili v program taborjenj gozdovniki, poleg teh naj bi jo igrali tudi študenti ljubljanske Univerze. Ivo Zor v članku »Wolleyball« – gl. opombo 25, poudari, da je odbojko prvič videl igrati pri Zmajevem stegu ljubljanskih skavtov.

20 Stepišnik, *Zgodovina telesne kulture*, 334.

21 Ciril Hočevar je bil v letih po prvi vojni v svojem sokolskem delovanju v Mariboru in Murski Soboti iniciator igranja ameriške košarke ali koškanja, kot so jo sprva poimenovali sokoli. Pred prvo vojno so na nekaterih mariborskih šolah igrali korbball, igro z žogo in metom na koš ali obroč na drogu brez table. Faksimile pisma z njegovim orisom dogodkov je objavljen v: Mik Pavlovič, *Mejniki slovenske košarke* (Ljubljana: Pisanica, 2000), Priloga 2–4.

22 Strokovni delavci; po drugi vojni so v okviru Partizana kot nadaljevalca sokolstva prešli na izraz vodnik, vodnica in nato vaditelj, vadiateljica; v športu se je za isto osebo uporabljal izraz trener, iz angl. *trainer*, ki je splošno prevladal.

23 Organizirala Jugoslovanska sokolska zveza. – »Odbojka,« 664.

24 Ibid.

mnenja, »da je lepše, če obdrži igra tisto ime, na katero je bila krščena«, in je zagovarjal angleško ime »volleyball«, češ da »ako v sportu, ki je čisto mednaroden, trpimo toliko tujih strokovnih izrazov (goal, out, fair, foul itd.), ne bo slovenski jezik nič izgubil na svoji vrednosti, če si prisvojimo še to ime, katero bo obenem tudi vsakemu takoj povedalo, od kod je ta koristna igra doma« – pri tem pa je napačno zapisal ime z w namesto v in tudi narobe navajal, da je njena domovina Anglija.²⁵

V *Sokolskem glasniku* mu je konec leta kritično odgovarjal Stanko Trček, ki se je širše navezal na jezikovno problematiko in med drugim opozoril, »da se z zanemarjanjem jezika vsiljuje tudi ljudstvu kot celoti misel o njegovi manjvrednosti«, posledično pa »se v narod čedalje bolj rine občudovanje in raba tujega jezika, s tem vred pa tudi tujih navad in tujega mišljenja. Vsa naša zgodovina je eno samo tako potujčevalno vršenje.« Nastopil je proti načelu prevzemanja tujih izrazov in posledično opozoril na športno potujčevanje ter na odgovornost in dolžnost urednikov v sokolskem tisku in na drugi strani sokolskih strokovnih delavcev, da skrbijo za jezik, predvsem pa »vsi, a na čelu vsem [s]okolstvo, moramo čuvati čistost našega jezika. Ne domišljajmo si, da z rabo tujk zvišamo svoj ugled v svetu. Skrbimo, da nam naši otroci ne bodo imeli nič očitati!«²⁶

Slika 2: Igranje odbojke v mariborskem Sokolu sredi ali v drugi polovici dvajsetih let

Hrani: MNO, Sokol Maribor Matica_0001, avtor neznan

25 Ivo Zor, »Wolleyball«, *Jutro*, 29. 6. 1929, 11.

26 Stanko Trček, »In zopet naš jezik«, *Sokolski glasnik*, 1. 12. 1929, 4.

Prve tekme

Odbojka se je v drugi polovici dvajsetih let v sokolstvu širila, organizacijsko in strokovno, tako v slovenskih kot drugih župah. Z vključevanjem odbojke v redno sokolsko vadbo se je igra gojila med člani in članicami ter v vrstah moškega in ženskega »naraščaja«. ²⁷ Začetnemu igranju so sledile prve javne tekme. *Sokolski glasnik* je leta 1927 v poročilu o župnih sokolskih svečanostih naraščaja v Beogradu med 22. in 24. majem navajal tekme v »odbijeni« ali odbojki. Nastopila so moštva sokolskih društev iz Beograda in Zemuna pri moškem naraščaju in Beograda, Zemuna, Pančeva in Šabca pri ženskem naraščaju. ²⁸ Zanimivo je, da istočasno iz slovenskih žup ali društev še ni poročil o organiziranih tekmah na društveni, meddruštveni ali župni ravni. Ko je konec avgusta v Ljubljani potekal pokrajinski zlet, združen z otvoritvijo sokolske doma na Taboru v Ljubljani (obvezen za vse slovenske župe in bližnje hrvaške ter odprt tudi za druge župe), je bil program še klasičen, torej vaje na orodju, atletske discipline, plavanje in skoki v vodo ter redovne proste vaje.

Za slovensko sokolstvo so v *Sokolskem glasniku* prve omembe o tekmah, ali pa tudi igranju, zabeležene v številkah v letih 1928 in 1929. V letu 1928 sta bili dokumentirani tekmi v mariborski župi v Središču ob Dravi, kjer da je igra »vzbudila mnogo pozornosti«, ²⁹ in Slovenski Bistrici. ³⁰ Na tekmah so nastopili tudi že naraščajci, strokovno zanimivo pa je, da so v Slovenski Bistrici naraščajci Maribora premagali domače člane in podobno v letu 1929 ob priložnosti desetletnice mariborskega sokolskega društva v Studencih člane društva Studenci. V Studencih so v slavnostni program vključili odbojko, ker je »zanimiva in jako priporočljiva iz telovadnih ozirov« in se je »v mariborski sokolski župi že precej udomačila«. ³¹ Podobno so v mariborski župi konec leta 1929 poudarili, da je bila sokolska »telesna vzgoja zelo okrepljena s tekmami v odbijanju žoge«. ³²

Dejansko so v mariborski župi v letu 1929 storili korak več in na župnem zboru društvenih načelnikov konec februarja 1929 sklenili, da se morajo med 1. junijem in 15. oktobrom odigrati tekme v odbojki, ki je obvezna za člane in moški naraščaj od 15. leta dalje, naslednje leto pa naj bi bila obvezna še za žensko članstvo. ³³ V letu 1929 so, verjetno po zgledu češkoslovaškega sokolstva, o njihovih tekmah je poročal *Sokolski glasnik*, ³⁴ organizirali prvenstvo za naslov prvaka župe s tekmami po okrožjih

27 Starostna kategorija od 12 do 18 let, za odbojko pa je veljalo od 15 do 18 let, po drugi vojni »mladinci«.

28 *Sokolski glasnik*, 10/11 (1927), 239. *Sokolski glasnik* je sprva izhajal kot mesečnik, v letu 1928 kot štirinajstdnevnik, od leta 1929 naprej pa kot tednik.

29 »Iz župa: Iz sokolske župe Maribor,« *Sokolski glasnik*, 1. 7. 1928, 82.

30 »Iz župa: Iz sokolske župe Maribor,« *Sokolski glasnik*, 1. 9. 1928, 106.

31 »Iz naših župa: Župa Maribor,« *Sokolski glasnik*, 15. 6. 1929, 4.

32 »Iz naših župa: Župa Maribor,« *Sokolski glasnik*, 1. 11. 1929, 11.

33 »Iz naših župa: Župa Maribor,« *Sokolski glasnik*, 1. 3. 1929, 6.

34 *Sokolski glasnik*, 15. 10. 1928, je denimo poročal o tekmah češkoslovaškega sokolstva v odbojki in hazeni (rokometu podobna ali skoraj enaka igra). Tekme so potekale celo leto po okrožjih, župnih finalih in nato finalu zveze, neodvisno od zletov.

in končnim turnirjem zmagovalcev okrožij, kjer so nastopili Ljutomer (prvak murskega okrožja), Črna (koroško okrožje), Maribor matica (mariborsko okrožje) in Varaždin³⁵ (dravsko okrožje). Finale je potekalo med Mariborčani in Črnjani, slavili pa so Mariborčani.³⁶

Za razvoj v mariborski župi je bilo značilno, da sta strokovno izstopala mariborsko in koroško okrožje, med društvi pa Maribor matica (mariborsko matično sokolsko društvo na levem bregu Drave), ki je bil odbojkarski pionir. Tekme naraščaja, ki je premagovalo člane v drugih društvih, pričajo o zgodnji vključitvi odbojke v sokolsko vadbo, kar se navezuje tudi na spominski zapis C. Hočvarja o začetkih igranja odbojke v osrednjem mariborskem sokolskem društvu Sokol Maribor matica sredi dvajsetih let. V starejših zbornikih mariborskega športnega kluba Branik, ki je po drugi vojni nasledil sokolsko odbojko, se kot začetek igranja poudarja leto 1924,³⁷ čeprav je vprašanje, kot že omenjeno, koliko je tečaj Rdečega križa vplival na same začetke igranja, saj ni virov o tečaju in udeležencih, ki bi nakazali ali pokazali posledice tečaja v sokolskih vrstah, obstaja le informacija, da je potekal, in to na letnem telovadišču Ljubljanskega Sokola v Ljubljani. Zato je relevantnejše pismo Cirila Hočvarja, ki postavlja odločnejše korake v začetkih odbojke v leti 1925 in 1926. In podobno je bilo tudi v Ljubljani, čeprav ne gre zanikati potencialnega vpliva tečaja Rdečega križa.

V letu 1929 se pojavijo tudi prva poročila o tekmah v celjski in ljubljanski župi. Na zletu celjske župe sredi septembra 1929 v Trbovljah so skromno poudarili, da je odbojka »nudila s svojim izvajanjem pestro raznoterost«. ³⁸ Nekaj let pozneje je bilo denimo ob sokolskih »mladinskih dnevih« v Zagorju ob Savi (1931) poudarjeno, da je odbojka zagorsko občinstvo, navajeno le surovih nogometnih tekem, »zadivila«, ³⁹ kar pomeni, da se je igra širila po društvih znotraj žup. V ljubljanski župi, ki je bila ob mariborski eden glavnih protagonistov odbojke na Slovenskem, poročilo Ljubljanskega Sokola o društvenem delovanju poudarja, da se je na društvenem zletu konec maja 1929 prvič javno nastopilo v odbojki, ki se je »v kratkem času mnogo priljubila«, in da je to »med občinstvom vzbudilo mnogo zanimanja«. ⁴⁰ Odbojka je bila tega leta tudi že v programu zleta ljubljanske župe na Viču sredi septembra, ⁴¹ vodilni društvi pa Ljubljanski Sokol in Sokol I. ⁴² s Tabora. Za gorenjsko župo ali župo Kranj se prvi zapis v *Sokolskem glasniku* pojavi v zvezi s tekmo novembra 1931 v Kranju, za dolenjsko ali novomeško župo pa v letu 1933, vendar pa so jo v prvi polovici tridesetih

35 Sokolska župna razmejitev ni sledila narodnim, tako so bila na drugi strani belokranjska društva upravno v karlovske župi.

36 »Iz naših župa: Župa Maribor,« *Sokolski glasnik*, 15. 11. 1929, 5.

37 Odbojka, po zapisih Zdena Vahtarja in Toneta Uleta priredil Saša Šnuderl, v: Mirko Fajdiga, ur., *Zbornik I. SSK Maribor, SŠD Polet, MŠD Branik 1919–1979* (Maribor: MŠD Branik, 1979), 239.

38 »Iz naših župa: Župa Celje,« *Sokolski glasnik*, 15. 10. 1929, 4.

39 »Iz župa i društava: Župa Celje,« *Sokolski glasnik*, 2. 7. 1931, 4.

40 »Iz župa i društava: Župa Ljubljana,« *Sokolski glasnik*, 1. 12. 1929, 10.

41 »Iz naših župa: Župa Ljubljana,« *Sokolski glasnik*, 1. 11. 1929, 5.

42 V mestih, kjer je bilo več sokolskih društev, so imenu Sokol, ki je bilo skupno vsem, novim društvom dodali v imenu rimsko številko.

let tudi tamkaj že igrali, vsaj v Novem mestu – v začetku septembra 1932 je bil namreč razpisan »pokrajinski izbirni turnir« v odbojki na letnem telovadišču Ljubljanskega Sokola za člane, članice in naraščaj, med udeleženci pa so bili tudi Novomeščani.⁴³

Odbojka se širi

Odbojka se je širila tudi širše v okviru jugoslovanskega sokolstva, o čemer posredno priča priprava zletnega programa v letu 1929 za vsesokolski zlet JSZ v Beogradu v letu 1930 z načrtovanjem prvega tekmovanja zveze v odbojki naraščaja.⁴⁴ Vendar je organiziranje zleta sovpadalo s širšimi družbenopolitičnimi in sokolskimi spremembami, ki pa niso neposredno vplivale na razvoj odbojke, pač pa na organizatorja, pionirja organizirane odbojke JSZ. Kralj Aleksander je namreč po nestabilnih političnih razmerah v državi na začetku leta 1929 uvedel šestojanuarsko diktaturo, razpustil parlament in politične stranke ter posegel tudi na področje telovadnih organizacij. Na začetku decembra 1929 sta z vlado sprejela zakon o ustanovitvi viteške organizacije Sokol Kraljevine Jugoslavije (SKJ), ki je določal, da morajo dotedanje telovadne organizacije vstopiti v novega Sokola, sicer bodo razpuščene. JSZ se je na svoji skupščini sredi decembra 1929 odločil za vstop, novi Sokol pa je dejansko nadaljeval začeto delo JSZ in se včlanil oziroma nadaljeval članstvo v Mednarodni gimnastični zvezi, Jugoslovanskem olimpijskem odboru in Slovanski sokolski zvezi.⁴⁵ Sedež uprave SKJ je bil v Beogradu, medtem ko je bil strokovni del ali »načelnštvo« do leta 1934 po inerciji JSZ še v Ljubljani. Odbojko je v sklopu »načelnštva« vodil mariborski sokol Franjo Mačus.

Pomembno je poudariti, da se je z vstopom JSZ v SKJ nadaljeval program JSZ in načrtovani vsesokolski zlet v Beogradu z odbojkarskim turnirjem. Na seji načelstva SKJ v začetku decembra 1930 je bil sprejet sklep o pripravi in izdaji priročnika o odbojki, ker je bila »odbojka odrejena za članske in naraščajske kategorije«.⁴⁶ Kot že navedeno, je sokolska založba leta 1931 izdala Mačusov priročnik *Odbojka* in v prvi polovici tridesetih let sta bila igranje odbojke in organiziranje odbojkarskih tekem vse bolj sestavni del sokolske telesne vzgoje. Vodstvo SKJ je leta 1934 poročalo, da se odbojka goji v 21 župah (od 25) med člani in članicami ter moškim in ženskim naraščajem, resda po župah različno, ponekod le med moškim članstvom, drugje v vseh kategorijah.⁴⁷ Na Slovenskem se je gojila v vseh petih župah s sedeži v Ljubljani, Mariboru, Celju, Kranju in Novem mestu.

43 »Iz župa i društava: Župa Ljubljana,« *Sokolski glasnik*, 15. 9. 1932, 4.

44 »Iz starešinstva JSS,« *Sokolski glasnik*, 1. 11. 1929, 4.

45 Tomaž Pavlin, »Ustanavljanje Sokola Kraljevine Jugoslavije,« *Prispevki za novejšo zgodovino* 42, št. 1 (2002): 55–72. Tomaž Pavlin, »'In bratje, mi smo hvala Bogu, opravili delo v dobrobit naroda, domovine in srečo prevzvišene dinastije': konstituiranje Sokola Kraljevine Jugoslavije,« *Prispevki za novejšo zgodovino* 50, št. 1 (2010): 75–87.

46 »Iz saveza SKJ,« *Sokolski glasnik*, 1. 1. 1931, 4.

47 »Sokolska takmičenja u odbojki za prvenstvo Saveza slovenskog Sokolstva i za prvenstvo SKJ,« *Sokolski glasnik*, 21. 9. 1934, 3.

S šestojanuarskimi političnimi spremembami in zakonom o SKJ ter zatem novim šolskim zakonom s telesno vzgojo po sokolskem sestavu se je odbojka vpeljevala tudi v šolsko telesno vzgojo, kolikor so možnosti dopuščale, saj marsikatera šola ni zagotavljala primernih telesnovzgojnih objektov, so jo pa lahko igrali na urejenih igriščih na sokolskih telovadiščih. Slednje nam slika ohranjena prošnja maturanta Borisa Fakina, ki je v imenu ljubljanskih srednješolcev prosil za društveni prostor Ljubljanskega Sokola na letnem telovadišču, da bi lahko izvedli tekmovanje za »prvenstvo ljubljanskih srednjih šol« v začetku maja 1932, in poudaril, da so tekme v prvi vrsti propagandnega značaja, vršile pa bi se pod nadzorom profesorja Trošta.⁴⁸ Uprava mu je odgovorila pritrdilno, saj je bil Boris Fakin hkrati tudi naraščajec Ljubljanskega Sokola in v tridesetih letih eden od njegovih odbojkarjev. Samo tekmovanje bi lahko bilo iniciativa srednješolcev, morda podobna nogometnim začetkom pred prvo vojno v sklopu šolskih igralnih popoldnevov (*Spielnachmittag*), posredno pa priča o njeni vključenosti v šolsko telesno vzgojo, ki se je (lahko) prepletala s sokolstvom.

Ko je bil leta 1938 organiziran zadnji predvojni vsesokolski zlet češkoslovaškega sokolstva v Pragi, so bile v zletnem programu tudi »šolske igre« (odbojka, košarka in hazena). Iz Jugoslavije se je prijavilo okoli 800 srednješolcev in srednješolk višjih razredov 35 gimnazij in učiteljskih. Za odbojko je bilo prijavljenih skupno približno 100 moštev srednješolcev in 30 moštev srednješolk, organizacijo pa je prevzelo ministrstvo za telesno vzgojo naroda, oddelek za telesno vzgojo.⁴⁹

Ob tem lahko dodamo, da se je odbojka na Slovenskem v drugi polovici tridesetih let širila tudi med katoliškimi telovadci. Ti so bili do leta 1929 združeni v organizaciji Orel, konec tega leta pa so zavrnil vstop v SKJ in bili likvidirani. Ob političnih spremembah po volitvah leta 1935 in vstopu slovenskih katoliških politikov v vlado ter dodelitvi položaja notranjega ministra kleriku Antonu Korošču, so začeli obnavljati katoliška telovadna društva »fantov« z Zvezo fantovskih organizacij in podobno »deklet« s svojo zvezo. Konec junija 1937 je bila v programu tabora fantov v Celju prvič tudi odbojka in v časopisu *Kres* (glasilu zveze) so poudarili, da bo ta »odslej na dnevnem redu vsakih tekem«. Udeležba je bila prvokrat resda skromna, prišla so le tri ljubljanska društva, zato pa je bilo toliko bolj zaznati težnjo po gojenju odbojke in telovadni vsebinski širitvi.⁵⁰

48 SI AS 641, pop. e. 36, t. e. 4294.

49 »Sudjelovanje naših srednjih i učiteljskih škola na IV. školskim igrama u Pragu,« *Sokolski glasnik*, 5. 2. 1938, 2.

50 Ivo Kermavner, »Tekme ZFO na celjskem taboru,« *Kres* 10 (1937), 195.

Slika 3: Tekma ali trening tekma na telovadišču Ljubljanskega Sokola III za Bežigradom, prva polovica tridesetih let

Hrani: MŠ, FŠ 1328, avtor neznan

Prve samostojne tekme v odbojki za naslov prvaka SKJ septembra 1931

Prvo, razmeroma skromno igranje ob različnih priložnostih so proti koncu dvajsetih let dopolnjevala organizirana tekmovanja, ki so jih uvrščali v sokolski program med majem in oktobrom v tekočem letu. Pri tem je treba ločiti prijateljske ali druge tekme ob priložnosti sokolskih prireditev ali dogodkov in redna razpisana tekmovanja žup in zveze. Sistem tekmovanj se je razvijal v tridesetih letih in ta so v končni obliki potekala od meddruštvenih tekem na župni ravni, pokrajinskih tekem predstavnikov žup, ki so vključevala več žup določenega teritorija (kar se je približevalo banovinski ureditvi), ter končno do zveznih tekmovanj za naslov prvaka SKJ, ki bi jih bilo mogoče primerjati, ne pa enačiti, s panožnim državnim prvenstvom po drugi svetovni vojni – takšno enačenje ali poenostavljanje je zlasti prisotno v športnih tekstih po drugi vojni. Tekmovalni sistem je dajal odbojki organizacijsko-strokovno samostojnost, vključeval je tekme naraščaja obeh spolov in članov obeh spolov. Na tečajih usposobljeni prednjaki so prevzemali delo z mladimi, medtem ko so bili prvi članski trenerji sprva bolj organizatorji in so izšli iz vrst svoje generacije, z menjavo generacij v drugi polovici tridesetih let pa so se že vzpostavljali trenerstvo, odborništvo in sodniški zbori. Protagonisti tega obdobja odbojarskega razvoja so bili v Ljubljani po spominih

Jerneja Steleta pretežno igralci Ljubljanskega Sokola, Sokola I Tabor in Sokola Spodnja Šiška,⁵¹ v Mariboru pa v prvi vrsti člani Sokola matica na levem bregu Drave.⁵²

Prvi in krstni turnir odbojke na ravni zveze SKJ naj bi bil po navedbi v geslu Odbojka *Enciklopedije fizičke kulture* (1976) vključen v vsesokolski zlet v Beogradu leta 1930. Zlet je, kot že poudarjeno, načrtoval JSZ, ki je decembra 1929 vstopil v SKJ, ta pa ga je prevzel v delovni program za leto 1930. Po navedbi *Enciklopedije* so slavili odbojkarji Ljubljanskega Sokola, ni pa navedeno, ali je šlo za članske ali naraščajske tekme, ki so bile glede na vest v *Sokolskem glasniku* načrtovane. Vendar pa o tekmah na zletu 1930 tako v *Sokolskem glasniku*, ki je v več številkah poročal o »zletnih dnevih«, kot v dnevniku *Jutro* in tedniku *Ponedeljek* ni potrditve oziroma poročanja. Zato pa je v letu 1931 sledila uvedba prvega samostojnega tekmovanja za naslov prvaka SKJ, ki je dobilo tudi več prostora v *Sokolskem glasniku* – za razliko od skromnih poročanj ali omenjanj odbojke in odbojcarskih tekem do tedaj. Z organiziranjem tekmovanja so odgovarjali očitkom, da so okoreli konservativci in se ne morejo prilagoditi modernim nazorom telesne vzgoje, ter dokazovali nasprotno, da razumejo »duh vremena, da težimo za svestranom telesnom kulturo in da želimo kročiti uporedno s drugim narodom, kojim je odgoj tela i s tim spojenih duševnih snaga, koje baš igre u tolikoj meri razvijaju, važna i nenadomestljiva grana.«⁵³ Tekmovanje naj bi se organiziralo vsako leto in vsakič v drugem mestu, kar bi imelo tudi odbojcarsko-propagandni pomen.

Prvo tekmovanje za naslov prvaka SKJ septembra 1931 je vodil F. Mačus, za člane in moški naraščaj je potekalo v Mariboru, teden dni pozneje pa za članice in ženski naraščaj v Zagrebu. V Mariboru so bila v članski kategoriji prijavljena moštva iz 14 žup⁵⁴ (med njimi iz vseh petih slovenskih žup), v kategoriji naraščaja pa iz osmih (od slovenskih žup naraščaja ni prijavila župa Kranj). Tekmovanje je potekalo po turnirskem sistemu. Za prvi krog so tekmovalne pare žrebali, zmagovalci so nato napredovali v nadaljnje kroge do finala. Med člani sta se na primer v polfinalu pomerila Maribor in Ljubljana in v slovenskem derbiju je v dveh nizih zmagal Maribor (15 : 13, 15 : 11), ki se je v finalu pomeril z Osijekom in zmagal v dveh nizih (15 : 10, 15 : 10) ter postal prvi članski prvak SKJ. Mariborčani so bili prav tako uspešni v kategoriji naraščaja in v finalu premagali Zagreb (15 : 0, 15 : 2) ter dokazali dobro odbojcarsko delo v društvu, ki ga je vodil F. Mačus. Teden dni pozneje so rezultat dopolnile še

51 Kot osrednje igralce v Ljubljani Jernej Stele navaja: Evstahija Baloha, Vida Bratovža, Boža Grošlja, Borisa Fakina, Karla Kajfeža, Herija Kaiserja, Nika Kržišnika, Franca Mihelja, Franca Oražma, Vlada Pavška, Toneta Pogačnika, Bojana Polaka, Ivka in Draga Pustiška, Mitja Ribičiča, Staneta Runka, Dušana Sila, Miloša Skrbinška, Eda Slanino, Borisa Sodnika, Franca Stadlerja, Poldeta Šego, Boruta Škoporca, Zvoneta Tanka in Tineta Valentinčiča. Stele navaja tudi letnice njihovega rojstva, vsi so bili rojeni med leti 1910–1919, in sicer eden leta 1910, pet 1912, pet 1914, štirje 1916, štirje 1917 in dva 1919. – Jernej Stele, »Zgodovina odbojke v Ljubljani,« v: *Bilten 9. tradicionalni turnir v odbojki za pokal OK SZDL občine Lj.-Center* (Ljubljana, april 1989), 9.

52 Osrednji mariborski igralci in igralko, citirani v Šnuderl, »Odbojka«, 239, so bili Boris Pipan, Erik Aleš, Miro Cizelj, Zlatko Grgič, Aleksander Faninger, Ivan Copič, Danilo Požar, Julij Urbanek in med ženskami Ljuba Copič, Danica Bertonec, Branka Kutin, Albina Herič, Anica Hiter, Breda Požar, Vida Ribarič, Ida Rižnar, Nada Mačus, Mira Stani in Vlada Skaza.

53 »Takmičenja u odbojki za prvenstvo Saveza SKJ,« *Sokolski glasnik*, 17. 9. 1931, 2.

54 Udeleženci (najboljše društvo v župi) so prihajali iz žup Beograd, Veliki Bečkerek, Novi Sad, Bjelovar, Osijek, Zagreb, Sušak, Varaždin, Karlovac, Celje, Kranj, Ljubljana, Maribor in Novo mesto.

članice.⁵⁵ Mariborčani in Ljubljancani so izven turnirja odigrali še medsebojno prijateljsko tekmo (15 : 3, 18 : 20), pred finalnimi tekmami pa so bile odigrane tudi prijateljske tekme Mariborčanov in Ljubljancanov s posebnim gostom turnirja, prvacom ČSZ, vrsto sokolskega društva iz mesta Kroměříž. Gostje so navdušili in proti Mariborčanom gladko dobili dva niza (15 : 3 in 15 : 0). *Sokolski glasnik* je poudaril njihovo vzorno igro in disciplino, mariborski odbojkar in pozneje trener ter odbornik Danilo Požar pa se je v članku o mariborski odbojki, objavljenem po drugi vojni, spominjal, da so v začetnem obdobju Mariborčani igrali brez »tolčenja«, in domneval, da je bila takšna igra za občinstvo morda »zanimivejša, ker je bila žoga več časa v zraku in so bile marsikdaj potrebne duhovite poteze, da si nasprotnika ukanil in mu poslal žogo na nezasedeno mesto v tako zvano 'luknjico'«. Zato pa je bilo gostovanje Sokola Kroměříž »prava senzacija«. Čehi so jim prikazali in pokazali, »kako se 'igra prava ostra igra odbojke' s tolčenjem žoge [...] Videli smo na lastne oči, kar so nam naši visokošolci, ki so študirali v Pragi, pravili: ostro odmerjene žoge, ki so padale 2 do 3 metre za mrežo.« Po gostovanju Čehov sta se prvina tolčenja in izraz »češke« za tolčene žoge uvedla v igranje in »vsi: ženske in moški, staro in mlado, je hotelo tolči 'češke'«. ⁵⁶ Mariborska odbojka je bila v vzponu in pomenljivo je bilo poročanje v *Sokolskem glasniku* po gostovanju Mariborčanov v Osijeku leta 1933, kjer je bilo poudarjeno, da so Mariborčani prikazali odbojko v povsem novi formi, »u savršenoj harmoniji igrača, u apsolutnoj disciplini, hladnokrvnosti, bez ijedne reči i u potpunom tehničkom svladavanju svih finesa igre«. ⁵⁷

Drugi del prvega prvenstva SKJ za žensko članstvo in ženski naraščaj je potekal teden dni pozneje v Zagrebu. Prijava je bila številčno nekoliko slabša kot pri moških, nastopile so članice iz sedmih žup, naraščajnice iz šestih, tekmovala so po enakem sistemu kot na moškem prvenstvu, tekmovanje pa je vodil F. Mačus (izmed slovenskih žup ni nastopila župa Kranj, Ljubljana je tekmovala le z moštvom naraščajk, Novo mesto pa z moštvom članic). ⁵⁸ V finalu članic so Mariborčanke premočno premagale Novomeščanke (15 : 0, 15 : 2), v finalu naraščajk pa so Mariborčanke po treh nizih premagale Ljubljancanke (13 : 15, 15 : 9, 15 : 8). Podobno kot v Mariboru člani so v Zagrebu gostovale članice Kroměříža, prvakinja ČSZ, in v prijateljski tekmi z Mariborčankami (15 : 1, 15 : 6, 15 : 3) tudi one prikazale sodobno in vzorno odbojko. Poleg ženskih tekem so v propagandni ali prijateljski tekmi gostovali tudi moški prvaki SKJ – Mariborčani proti Zagrebčanom.

55 »Takmičenja u odbojki za prvenstvo Saveza SKJ,« *Sokolski glasnik*, 17. 9. 1931, 2. »Sokolske tekme v Mariboru,« *Jutro*, 14. 9. 1931, 2.

56 Danilo Požar, Mariborska odbojka: njeno rojstvo, vzpon in sedanje stanje [v gradivu Anice (Flis) Mihorko, predanem v Slovenski šolski muzej, enota Muzej športa]. Požar sicer navaja, da so gostje iz Kroměříža gostovali v letu 1930, kar v sokolskih virih ni potrjeno, je pa zabeleženo njihovo gostovanje na prvem prvenstvu za naslov prvaka SKJ (članek je shranjen v osebнем gradivu Anice Flis, por. Mihorko, povojne odbojkarice in državne reprezentantke, bronaste na EP v odbojki 1951, ki ga je predala Muzeju športa; prilepljen je v mapi z drugimi izrezanimi članki o odbojki, nista pa pripisana vir in datum objave).

57 »Iz župa i društava: Župa Osijek,« *Sokolski glasnik*, 27. 10. 1933, 3.

58 Župe: Bjelovar, Beograd, Sušak, Zagreb, Celje, Ljubljana, Maribor, Novo mesto.

Sokolski glasnik je po koncu tekmovanja poudaril, da so ženska tekmovanja pokazala, da se odbojka igra pravilno, vendar pa v igri članic primanjkujejo »kombinacije i živahniji tempo«, kljub temu pa je bil viden določen napredek, medtem ko je načelnica ČSZ laskavo pripomnila, da so jugoslovanske igralke glede na kratko dobo igranja »izvršne igravičice« in da jih naslednje leto pričakuje v Pragi ob priložnosti vsesokolskega zleta.⁵⁹ Tekme za naslov prvaka SKJ 1931 so uspele, Mariborčani so prevladovali v vseh kategorijah, slovenski sokoli pa so bili vodilni odbojkarji v okviru jugoslovanskega sokolstva.

Tekme SKJ 1932–1937 in za naslov slovanskega prvaka

Odbojka se je v sokolstvu v tridesetih letih krepila, poleg nje je na prizorišče vstopila tudi košarka, ki pa med slovenskimi sokoli še ni imela odziva ali pa vsaj zelo skromnega in nedokumentiranega. Preostanek članka na kratko oriše nadaljnja tekmovanja za naslov prvaka SKJ in slovanske tekme. Ideja SKJ je bila organizirati tekmovanje vsako leto, kar pa se ni izšlo. Leta 1932 so tekmovanja potekala za moške v Beogradu in ženske v Novem Sadu, Mariborčani (Sokol matica) pa so nadaljevali zmagoviti niz med člani, članicami in moškim naraščajem, med naraščajkami pa so slavile naraščajke Ljubljanskega Sokola.⁶⁰ Leta 1934 so tekmovanje zaradi lažje izvedljivosti organizirali po sistemu kvalifikacij najprej po župah, zmagovalci žup so se pomerili na »pokrajinskih« tekmovanjih (oblikovanih je bilo šest skupin s po 3–7 moštv, slovenska so bila v enotni skupini), zmagovalci teh pa na finalnem tekmovanju v Osijeku, kjer so igrali vsak z vsakim. Po pokrajinskih tekmah slovenskih žup so se v zaključni del v Osijeku uvrstili naraščajci in članice Sokola Maribor matica, naraščajke Sokola III Maribor, ki so bili vsi tudi zmagovalci SKJ v svojih kategorijah, ter člani Ljubljanskega Sokola, ki so bili zmagovalci v članski kategoriji. *Sokolski glasnik* je poudaril, da so rezultati realni in »verna slika stanja«, v katerem odstopata mariborska in ljubljanska odbojka, drugi sicer niti niso slabi, vendar zaostajajo, manjkata pa jim »tehnika i sigurnost igre«.⁶¹

Leta 1935 je tekmovanje gostil Beograd po istem sistemu kot leto dni pred tem. V vseh kategorijah je nastopilo 19 moštev iz enajstih žup.⁶² Med člani je zmagal Ljubljanski Sokol, med članicami Maribor matica, med moškim naraščajem Beograd matica in med ženskim naraščajem Celje.⁶³ Zadnje v *Sokolskem glasniku* dokumentirano tekmovanje je potekalo leta 1937 v Zagrebu. V poročilu so navedene le članske tekme in morda so ločili člansko in naraščajsko tekmovanje ali pa slednjega niso izvedli. Način tekmovanja je bil očitno spremenjen, saj so na turnirju nastopila moštva

59 »Takmičenja članica i ženskog naraštaja u odbojci za prvenstvo Saveza SKJ,« *Sokolski glasnik*, 24. 9. 1931, 2.

60 »Iz župa i društava: Župa Ljubljana,« *Sokolski glasnik*, 27. 1. 1933, 4. »Iz župa i društava: Župa Maribor,« *Sokolski glasnik*, 17. 2. 1933, 7.

61 »III. takmičenja u odbojci Saveza SKJ i I. takmičenja Saveza SS u Osijeku 22 i 24-IX-1934,« *Sokolski glasnik*, 28. 9. 1934, 3.

62 Župe: Beograd, Kragujevac, Sarajevo, Tuzla, Osijek, Split, Zagreb, Celje, Kranj, Ljubljana, Maribor.

63 »Prvenstvena takmičenja u odbojci u Beogradu,« *Sokolski glasnik*, 18. 10. 1935, 1.

društev iz več slovenskih žup,⁶⁴ kar v preteklih letih s »pokrajinskimi« turnirji ni bilo mogoče. Po sistemu izločanja sta se v moškem finalu pomerila Maribor (matica) in Beograd (matica), ki je pred tem izločil Ljubljano (Ljubljanskega Sokola). Mariborski sokoli so s 15 : 4 in 15 : 11 premagali Beograjčane, Mariborčanke pa so premagale Celjanke (15 : 3, 15 : 9), s čimer so si povrnili članski primat v SKJ. Po finalu je bila odigrana prijateljska in propagandna tekma v košarki med kombiniranim moštvom bolgarskih »junakov« in jugoslovanskih sokolov ter izbrano vrsto SKJ.⁶⁵

Glede na sokolsko panslovanstvo in dejstvo, da se je odbojka v tridesetih letih razširila med člani Slovanske sokolske zveze (SSZ), so se v SSZ v letu 1934 odločili prirediti prvo samostojno tekmovanje za naslov slovanskega prvaka v članski kategoriji. Tekme ali prvenstvo za naslov slovanskega prvaka so bile že ustaljena praksa v telovadnem mnogoboju, ki je združeval tekme v vajah na orodju ali orodni telovadbi (danes športni gimnastiki), atletske discipline in lahko tudi plavalne, izvajali pa so jih v okviru vsesokolskih zletov. V odbojki so bile nekakšna predhodnica tekme med predstavniki ČSZ (člani in članicami Sokola Kroměříž) in SKJ (člani in članicami Sokola Maribor matica, prvakov SKJ), izvedene v okviru vsesokolskega zleta ČSZ leta 1932 v Pragi. Prvo samostojno tekmovanje leta 1934 je SSZ dodelil SKJ kot priznanje za razvoj odbojke v jugoslovanskem sokolstvu,⁶⁶ ki ga je SKJ izvedbeno združil s svojim tekmovanjem v Osijeku. Pomerile so se le vrste ČSZ (moški iz Kroměříža, ženske iz Plzna I) in SKJ (moški iz Ljubljanskega Sokola in ženske iz Sokola Maribor matica), prvaki tekmovanj svojih zvez.⁶⁷ Leta 1935 so se pridružili odbojkarji bolgarskega Junaka, tekmovanje pa je ponovno gostil SKJ v Beogradu. Leta 1937 je tekmovanje gostil Junak v Sofiji, zadnje tekmovanje pa je bilo leta 1938, organizacijsko pridruženo vsesokolskemu zletu ČSZ v Pragi. Vseskozi so premočno slavili odbojkarji in odbojkarice ČSZ, vrste SKJ so bile druge, razen leta 1937 v Sofiji, ko je bila moška vrsta Junaka pred SKJ.⁶⁸

64 Župe: Beograd, Skopje, Sarajevo, Zagreb, Celje, Kranj, Ljubljana, Maribor.

65 »V. savezne utakmice u odbojci,« *Sokolski glasnik*, 9. 10. 1937, 4. Junak je bil osrednja bolgarska gimnastična organizacija, ki je sredi tridesetih let vstopila v Slovansko sokolsko zvezo.

66 »Takmičenja u odbojci za prvenstvo SSS,« *Sokolski glasnik*, 21. 9. 1934, 3.

67 »III. takmičenja u odbojci Saveza SKJ i I. takmičenja Saveza SS u Osijeku 22 i 24-IX-1934,« *Sokolski glasnik*, 28. 9. 1934, 3.

68 B. S., »Takmičenja u odbojci za slovensko prvenstvo,« *Sokolski glasnik*, 18. 10. 1935, 2. »Takmičenja u odbojci za slovensko prvenstvo,« *Sokolski glasnik*, 16. 10. 1937, 1. »Sokolske utakmice prilikom svesokolskog zleta,« *Sokolski glasnik*, 30. 7. 1938, 30.

Slika 4: Tekma med SKJ (zastopal ga je Sokol Maribor matica) in bolgarskim Junakom v Sofiji leta 1937 v okviru tekmovanja za naslov slovanskega prvaka

Hrani: MŠ, FŠ 3746, avtor neznan

Epilog

SKJ je bil glavni strokovni in panožni nosilec odbojke v prvi jugoslovanski državi in uvajal je tudi košarko. Na seji načelnštva SKJ sredi decembra 1935 so za nadaljnji razvoj odbojke, in tudi košarke, predvsem pa za mednarodno nastopanje sklenili organizirati samostojno (državno/nacionalno) panožno zvezo za obe igri, kajti po njihovih informacijah naj bi bila košarkarska zveza (FIBA) že organizirana, medtem ko naj bi Poljaki dobili mandat za organiziranje mednarodne odbojkarske zveze, kar pa se je, kot navedeno že na začetku članka, zgodilo po drugi vojni.⁶⁹ SKJ se je včlanil v FIBA in tudi mednarodni odbor ali komisijo za odbojko ter snoval državno panožno zvezo. Načelnštvo je pripravilo pravila, ki so bila v začetku leta 1939 še v obravnavi v načelnštvu SKJ in »u interesiranim krugovima u Beogradu, Zagrebu, Ljubljani, Varaždinu i Sušaku«, konec aprila pa bi morala slediti ustanovna skupščina.⁷⁰ Vendar je bila ta očitno odložena in nova zveza, verjetno zaradi notranjepolitičnih sprememb v jugoslovanski državi in ustanovitve Hrvaške banovine, kar je neposredno vplivalo na športno reorganiziranje v državi, ne pa tudi na sokolsko, ni bila ustanovljena.

69 »Sednica zbora župskih načelnika i načelnica,« *Sokolski glasnik*, 1. 1. 1936, 2. »Sednica Izvršnog odbora Saveza SKJ,« *Sokolski glasnik*, 10. 1. 1936, 2.

70 »Jugoslovenski savez košarke i odbojke,« *Sokolski glasnik*, 24. 3. 1939, 6.

Glede odbojke se je posledično zgodil prvi primer selitve odbojke iz sokolskih društev v športne kajti, kot poudari *Sokolski glasnik*, s spremembo »političkih prilika našli su neki bivši Sokoli utočište u raznim sportskim klubovima i pokrenuli igranje odbojke«. Kritika je letela na dogajanje na Hrvaškem, kjer so v Zagrebu septembra 1940 organizirali odbojgarski turnir, odprt za športne in sokolske vrste, na njem pa so zaradi sokolske premoči nekateri predstavniki športnih klubov nasprotovali udeležbi sokolskih vrst⁷¹ (takšnega primera selitve odbojke v športne klube na Slovenskem ni bilo). V SKJ je medtem odbojka potekala po ustaljenih tirnicah društvenih in župnih tekem, septembra 1940 pa je bila župa Beograd v okviru svojih župnih tekem pobudnica in organizatorica »medžupnih tekem«, ki so deloma spominjale na prvenstva SKJ. Udeležile so se jih vrste najboljših društev iz žup Ljubljana, Maribor, Celje, Beograd in Zagreb ter vrsta odbojkarjev sokolskih društev iz Primorja. Med člani so v finalu Zagrebčani premagali Mariborčane, ki pa so v tolažbo prikazali najlepšo igro, je poudaril *Sokolski glasnik*, med naraščajci pa so zmagali Mariborčani.⁷² Vendar tega turnirja ne gre enačiti s prejšnjimi turnirji za naslov prvaka SKJ, ki jih po letu 1937 ni bilo več.

Z napadom na Jugoslavijo 6. aprila 1941, njeno kapitulacijo in okupacijo je okupator posegel v telovadno življenje. V Ljubljanski pokrajini so bila sokolska društva z »naredbo« visokega komisarja julija 1941 ukinjena,⁷³ igranje odbojke pa ni zamrlo. V šolski telesni vzgoji so italijanske okupacijske oblasti v prvi polovici leta 1943 uvedle prireditev »Ludi Juveniles« oziroma medšolske športne igre ljubljanskih srednješolcev in srednješolk, ki so vključevale tekme v odbojki in košarki.⁷⁴ Nov korak sta bila ureditev igrišča za odbojko in košarko v prostorih Železničarskega športnega kluba Hermes v Spodnji Šiški in organiziranje klubskega odseka za odbojko. Ta je v okviru praznovanja petindvajsetletnice ustanovitve kluba junija 1944 organiziral odbojgarski turnir štirih moštev: dveh moštev Hermesa, Mladike in Žabjeka; zadnji je bil zmagovalec, to pa je, vsaj za zdaj, tudi prvi dokumentiran primer uvedbe odbojke v športni klub na Slovenskem.⁷⁵

Z osvoboditvijo maja 1945 in vzpostavljanjem nove jugoslovanske države je nastopilo krajše obdobje »fizkulture« in enovitih fizkulturnih društev, s sekcijami in aktivni za splošno vadbo in posamezne športne panoge ter državno zvezo in republiški fizkulturnimi zvezami z odbori za športne panoge. Odbojka je bila združena s košarko v odboru za igre, ki je prevzel obnovo, organiziranje in širitev odbojke na slovenskem ozemlju.⁷⁶ Avgusta 1945 je bil organiziran velik večdnevni fizkulturni zlet, »veličastna

71 »Propagandni turnir i sudelovanje sokolskih momčadi,« *Sokolski glasnik*, 13. 9. 1940, 7.

72 »Rezultati utakmica u odbojci sokolske župe Beograd,« *Sokolski glasnik*, 27. 9. 1940, 6.

73 *Službeni list za Ljubljansko pokrajino*, 16. 7. 1941, št. 69, Razpust političnih društev.

74 »Medšolske športne igre,« *Jutro* (ponedeljska izdaja), 29. 3. 1943, 2; objavljeni izidi 4. kroga 20. 3. (nedelja), v naslednjih izdajah v aprilu ni bilo poročanj.

75 Vladimir Pušenjak, ur., *25 let ŽŠK Hermesa 1919–1944* (Ljubljana: UO ŽŠK Hermes, 1944), 73. »Vrvež na stadionu v Šiški,« *Jutro*, 6. 6. 1944, 4.

76 Leopold Krese, *Deset let športa v svobodi* (Ljubljana: Zveza športov Slovenije, 1955), 9–25. Tomaž Pavlin, *Izbrana poglavja iz obče in domače zgodovine športa* (Ljubljana: UL FŠ, 2024), 200–03, <https://doi.org/10.52165/9789612974992>.

manifestacija mladine za enotnost in najtesnejšo povezanost v borbi za skupne cilje« z okrog 25.000 udeleženci iz vse Slovenije, ki je vključeval tudi odbojkarški turnir.⁷⁷ Nastopilo je okoli 15 moštev, zmagali so odbojkarji ljubljanskega Udarnika, drugo mesto so osvojili Mariborčani. Na državni ravni je bilo septembra 1945 organizirano prvo državno prvenstvo, na katerem so se po turnirskem sistemu pomerile republiške reprezentance. V moški konkurenci so bili Slovenci tretji, v ženski pa so Slovenke zmagale. Naslednje leto so že uvedli državno prvenstvo društev.

Po fizikalni reorganizaciji v letih 1948–1950 so bile ustanovljene panožne zveze posameznih športov ter med njimi Zveza za športne igre, ki je združevala odbojko, košarko in rokomet, a je že leta 1949 sledila reorganizacija, najprej na državni ravni in nato na republiških ravneh. V Sloveniji je bila 14. januarja 1950 ustanovljena Odbojkarška zveza Slovenije, ki je prevzela skrb za organiziranje in širitev ali množičnost odbojke, skrb za kakovost z organiziranjem in vodenjem tekmovanj na republiški ravni, sestavo republiških članskih in mladinskih reprezentanc ter tudi skrb za urejanje igrišč.⁷⁸ S tem se je organizacijsko zaokrožila strokovna pot od telovadne igre in panoge v športno panogo in začela se je nova doba odbojke, ki se je po slovenski samostojnosti z neverjetnimi štirimi medaljami z evropskih prvenstev (2015, 2019, 2021, 2023) odrazila tudi na mednarodnem prizorišču.

Viri in literatura

Arhivski viri

- MNO – Muzej narodne osvoboditve Maribor.
- MŠ – Muzej športa.
- SI AS – Arhiv Republike Slovenije:
 - SI AS 641, Ljubljanski Sokol.

Časopisni viri

- *Jutro*, 1929, 1931, 1943, 1944.
- *Kres*, 1937.
- *Polet*, 1945.
- *Prednjak*, 1925–1927.
- *Sokolski glasnik*, 1924–1941.

⁷⁷ »I. zlet Zveze fizikalnih društev Slovenije,« *Polet*, 23. 8. 1945, 1–2.

⁷⁸ Andrej Sosič, »Zgodovina in razvoj slovenske odbojke od leta 1945 do leta 1955« (diplomsko delo, Ljubljana: Fakulteta za šport, 2006), 10–19, 44. Pavlin, *Izbrana poglavja iz obče in domače zgodovine športa*, 200–03.

Literatura

- *Enciklopedija fizičke kulture, I. knjiga A-O*. Zagreb: Jugoslovenski leksikografski zavod, 1975.
- Kermavner, Ivo. »Tekme ZFO na celjskem taboru.« *Kres* 10 (1937): 195.
- Krese, Leopold. *Deset let športa v svobodi*. Ljubljana: Zveza športov Slovenije, 1955.
- Pavlin, Tomaž. »In bratje, mi smo hvala Bogu, opravili delo v dobrobit naroda, domovine in srečo prevzvišene dinastije': konstituiranje Sokola Kraljevine Jugoslavije.« *Prispevki za novejšo zgodovino* 50, št. 1 (2010): 75–87.
- Pavlin, Tomaž. »Ustanavljanje Sokola Kraljevine Jugoslavije.« *Prispevki za novejšo zgodovino* 42, št. 1 (2002): 55–72.
- Pavlin, Tomaž. *Izbrana poglavja iz obče in domače zgodovine športa*. Ljubljana: UL FŠ, 2024. <https://doi.org/10.52165/9789612974992>.
- Pavlovič, Mik. *Mejniki slovenske košarke*. Ljubljana: Pisanica, 2000.
- Požar, Danilo. »Mariborska odbojka: njeno rojstvo, vzpon in sedanje stanje« [v gradivu Anice (Flis) Mihorko predanem v Slovenski šolski muzej, enota Muzej športa].
- Pušenjak, Vladimir, ur. *25 let ŽŠK Hermesa 1919–1944*. Ljubljana: UO ŽŠK Hermes, 1944.
- Sosič, Andrej. »Zgodovina in razvoj slovenske odbojke od leta 1945 do leta 1955.« Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za šport, 2006.
- Stele, Jernej. »Zgodovina igranja odbojke v Kamniku do leta 1966« [nedatiran zapis, hrani dr. Marko Zadražnik, FŠ].
- Stele, Jernej. »Zgodovina odbojke v Ljubljani.« V: *Bilten 9. tradicionalni turnir v odbojki za pokal OK SZDL občine Lj.-Center*. Ljubljana: 1989.
- Stepišnik, Drago. *Zgodovina telesne kulture na Slovenskem*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1968.
- Šnuderl, Saša. »Odbojka.« V: *Zbornik I. SSK Maribor, SŠD Polet, MŠD Branik 1919–1979*. Uredil Mirko Fajdiga. Maribor: MŠD Branik, 1979.
- *The World Book Encyclopedia, Vol. 21*. Chicago: World Book Inc., 1996.
- Trček, Stanko. »In zopet naš jezik.« *Sokolski glasnik*, 1. 12. 1929, 4.
- Trevithick, Alan. »Volleyball.« V: *Encyclopedia of World sports: from ancient times to present, III*. Uredila Levinson David in Christensen Karen. Santa Barbara: ABC-CLIO, 1996.
- Zor, Ivo. »Wolleyball.« *Jutro*, 29. 6. 1929, 11.

Spletni viri

- *European volleyball history, Book I*. Pridobljeno 10. 7. 2025. <https://inside.cev.eu/media/t4zn-h4gw/cev-european-volleyball-history-book-i.pdf>.
- *History & #8211; FIVB*. Pridobljeno 10. 7. 2025. <https://www.fivb.com/volleyball/the-game/history/>.
- *Physical Education*, 1896. Pridobljeno 10. 7. 2025. <https://cdm16122.contentdm.oclc.org/digital/collection/p15370coll3/id/2911/rec/102>.
- *Springfield College History I Springfield College*. Pridobljeno 21. 8. 2025. <https://springfield.edu/about/history>.
- *The REAL History of Volleyball – International Volleyball Hall of Fame – Holyoke, Massachusetts USA*. Pridobljeno 10. 7. 2025. <https://www.volleyhall.org/history-of-volleyball.html>.

Tiskani viri

- *Rdeči križ, čemu je, kako deluje: ob prvi desetletnici ljubljanskega oblastnega odbora Rdečega križa*. Ljubljana: Rdeči križ, 1930.
- *Službeni list za Ljubljansko pokrajino*. Ljubljana: Visoki komisariat za Ljubljansko pokrajino, 1941.

Tomaž Pavlin

THE ORIGINS OF VOLLEYBALL AND THE ROLE OF THE SOKOL GYMNASTIC SOCIETY IN ITS DEVELOPMENT IN SLOVENIA

SUMMARY

Volleyball is a modern sport, invented and introduced at the end of the 19th century, initially in the USA and then worldwide. During the 1920s, it also reached Slovenia and the wider Yugoslav territory. Sports literature and science link the introduction of the new sport to a Red Cross course in 1924, while the Sokol organisation played a significant role in its professional and organisational development. However, this has not yet been thoroughly researched. Therefore, this article focuses on the initial development of volleyball within the Sokol gymnastic society and this organisation's physical education. Rather than within the context of the 1924 Red Cross youth games course, volleyball, as documented memories indicate, began to be played within the Yugoslav Sokol movement, following the example of the Czechoslovak Sokol movement and its training courses for professional staff, which included volleyball, basketball, and Czech handball (*hazena*). By the second half of the 1920s, volleyball had already become an essential part of physical education within the Yugoslav Sokol movement and was beginning to gain professional independence with the first competitions. During the 1930s, the Sokol gymnastic society organised competitions for the Sokol Union's championship title, while at the Slavic Sokol level, competitions for the Slavic championship were introduced as well. In terms of competition and professionalism, the Slovenian Sokol members and their centres in Maribor and Ljubljana stood out. They also won most of the Sokol Union championship titles until the beginning of World War II and represented the Yugoslav Sokol organisation at the Slavic championships. The system of competitions and the introduction of volleyball as a regular activity for Sokol members of both genders established the sport's professional foundations and laid the groundwork for its transition from the Sokol framework to its independence after World War II. The changes in terms of "physical culture" in the field of physical education in the post-war Yugoslav state also contributed to its development. However, in the competitive sense, the inertia of the Sokol organisation was evident during the first post-war years.

Given the lack of primary sources, the current research relies on periodicals published by the Sokol organisation, particularly its main newsletter, *Sokolski glasnik*, which published several texts on volleyball in the 1930s.